

„Narodil se o sto let později...“. Náprstkovo muzeum Jiřího Müllera a Bohumíra Lifky¹

LIBOR JŮN

ABSTRACT: “He was born a century later...” Náprstek Museum of Jiří Muller and Bohumír Lifka

The long-standing professional and personality clashes and differences in opinion between these two well-known museum managers, Jiří Müller and Bohumír Lifka, had a major impact on the environment in which professional, everyday and official life took place at the Náprstek Museum in Prague throughout the entire nineteen thirties and forties. In many aspects, the mutual conflict and differences in opinion between archaeologist and ethnographer Jiří Müller and librarian, heraldist and archivist Bohumír Lifka, were actually the most important factor affecting the running of the entire museum institution. What is more, this occurred at a time when the Náprstek Museum, which had been under-financed for many years, was integrated as provincial property in the nineteen thirties and was searching for a new content and appearance in many regards. The discord between the more conservative and professionally reasoning Lifka and the left-leaning Müller escalated in many respects during the period of occupation, when the Náprstek Museum was nearly completely undermined by its temporary German director JUDr. Edmund von Merkl. The post-war accusation of J. Müller of collaborating with the Germans and several months of Lifka's management of the entire Náprstek Museum, definitely ended this dispute, with Jiří Müller, who determined the running of the museum during the complicated post-war period, appearing as the victor. However, his forced departure from the Náprstek Museum and Lifka's extensive professional activities outside the museum subsequently restricted the museum's development until the period when indologist and africanist Erich Herold was appointed its head.

KEY WORDS: Bohumír Lifka – Jiří Müller – Náprstek Museum

CONTACTS: PhDr. Libor Jůn, Ph.D., Archiv Národního muzea, Historické muzeum Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 – Praha 7; e-mail: libor.jun@nm.cz

Dějiny jakékoliv instituce, v tomto případě je předmětem našeho zájmu Náprstkovo muzeum, jsou nepochybně formovány celou řadou vlivů a faktorů spoluvytvářejících dny běžné i méně běžné. Události zapomenuté či opomíjené, případně naopak takové děje, které jsou všeobecně považovány za klíčové. A nepochybně k nejdůležitějším podmínkám, ovlivňujícím dějiny institucí náleží i lidský faktor. Události formující fungování Náprstkova muzea po celá 30., 40. a částečně i 50. léta minulého století jsou toho jasným a pádným důkazem. V tomto konkrétním případě se jedná o vzájemné odborné, ale často i velmi osobní střetávání a potýkání se dvou významných osobností našeho muzejnictví a významných intelektuálů Bohumíra Lifky a Jiřího Müllera.

1 Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/15.II.d, 00023272).

Názorové střety a i velice častá osobní nedorozumění byla v určitém období mezi oběma výše jmenovanými téměř na denním pořádku a v Náprstkově muzeu vznikalo velice složité a jen těžko uchopitelné pracovní prostředí. Příčinou tohoto stavu bylo u obou našich muzejníků s největší pravděpodobností jejich úplně odlišné osobnostní a názorové nastavení, včetně obdobně protichůdně orientovaného politického přesvědčení. Jistě je možno namítnout, že tento komplikovaný vztah a jeho vliv na chod Náprstkova muzea přeceňujeme, ovšem zde je nutno poukázat na skutečnost, že po dlouhý čas byli Müller a Lifka téměř jedinými odborně školenými muzejníky zde, a tudíž i výhradními tvůrci jeho odborného obsahu. Navíc si své v mnoha ohledech výlučné postavení dokázali uhájit i v době, kdy byly řady tamních odborných muzejníků výrazně posíleny. Konečně se oba také vystřídali ve vedení své mateřské instituce, byť v Lifkově případě se jednalo pouze o několik málo měsíců. Na následujících stránkách se pokusíme přiblížit nejen některé finesy tohoto velice složitého vzájemného potýkání se, ale i důležité okamžiky, které (dle našeho názoru) z tohoto intelektuálního střetu vyplynuly a následně ovlivňovaly chod celého Náprstkova muzea.

Oba dva hlavní protagonisté našeho příběhu byli nejen zkušenými muzejníky, ale vynikali i mimo muzejnictví v dalších oborech důležitých pro muzejní prostředí. J. Müller jako archeolog a etnograf a B. Lifka byl uznávaným knihovníkem a bibliofilem. Tato úspěšná knihovnická kariéra se velice efektivně propojovala i s jeho nemalými znalostmi z literárních dějin, genealogie, heraldiky a archivnictví. Vysoce ceněna byla i jeho činnost redaktorská. Široká Lifkova historická erudice a jím interpretovaná badatelská témata kopirovala i jeho konzervativní postoje praktikujícího katolíka a pozdějšího člena Československé strany lidové.² Mimo to se Lifkův odborný, ale i osobní život protnul s činností dvou významných rytířských řádů, s Maltézskými rytíři³ a s Lazariány.⁴ To jej nakonec přivedlo i do zásadního konfliktu s vládnoucím komunistickým režimem a dovedlo až na lavici obžalovaných a k uvěznění. V tomto ohledu životní osudy Jiřího Müllera byly v mnohém přímočařejší, byť také on Náprstkovo muzeum na počátku 50. let opouštěl nedobrovolně a z trestu. Nicméně nepředbíhejme a neprozrazujme rozuzlení tohoto příběhu a věnujme se alespoň krátce životopisu obou našich hrdinů ještě před jejich vstupem do služeb Náprstkova muzea.

Začneme starším z dvojice, Jiřím Müllerem. Ten se narodil 1. listopadu 1899 na Smíchově v rodině gymnaziálního profesora Bořivoje Müllera a Albíny Müllerové, rozené Charvátové. Oba dva jeho rodiče byli pražskými rodáky. Bořivoj synem úředníka pražské městské plynárny a jeho žena Albína dcerou majitele jednoho z tehdy ještě četných pražských obilných mlýnů. V době narození malého Jiřího otec vyučoval na gymnáziu

2 Konzervativní katolicky orientovaná Československá strana lidová vznikla v lednu 1919 sloučením několika menších katolických stran. K nejvýznamnější představitelům náležel její zakladatel Msgre Jan Šrámek (1870 – 1956) po únoru 1948 politicky pronásledovaný.

3 Řád rytířů špitálu svatého Jana v Jeruzalémě, podle svého pozdějšího sídla zvaní jako Maltézští rytíři. Duchovní, vojenský a charitativní rytířský křesťanský řád vzniklý v Jeruzalémě v roce 1099. V současnosti na něj navazuje Suverénní řád Maltézských rytířů s mezinárodní právní subjektivitou.

4 Řád rytířů svatého Lazara Jeruzalémského, rytířský křesťanský řád vznikl po roce 1098 v Palestině jako vojenská, duchovní a charitativní instituce. V roce 1772 byl řád sekularizován, ale nadále vyvíjel činnost. V současné době je jeho činnost narušena vleklým sporem o osobu právoplatného velmistra.

v Rokycanech a nic nenasvědčuje tomu, že by rodina trpěla nějakým nedostatkem.⁵ Po gymnaziálních studiích mladý Jiří nastoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy a tu úspěšně dokončil v roce 1927, když obhájil disertační spis s tématem *Tiuanaco, předinkaiská kultura jihoamerická*. Tomuto tématu odpovídaly i obory, kterými se zabýval a jejichž studiu se na fakultě hlavně zabýval. Jednalo se o prehistorii, klasickou archeologii, etnografii, antropologii a osteologii.⁶ Jak dosvědčuje Müllerův osobní spis uložený v Archivu Národního muzea, již v čase svého studia se aktivně věnoval praktické archeologii jako dobrovolník v tehdejší Státním archeologickém ústavu,⁷ navíc k plné spokojenosti svých nadřízených. Zároveň s tím usiloval o stálé místo v Náprstkově muzeu, což ovšem poměrně dlouho vycházelo na prázdno. A tak od 1. října 1924 zamířil do Prehistorického oddělení Národního muzea, kde setrval ovšem jen do konce ledna následujícího roku 1925. Mezitím se pro něj u Náprstků situace vyvinula zjevně příznivě a on mohl konečně do muzea od 1. února 1925 nastoupit coby neplacený dobrovolník, aby zde nakonec pracoval pouze do konce téhož roku. Většinu roku 1926 totiž strávil v Berlíně a v Paříži, kde sbíral materiál ke své připravované disertaci. Po ročním intermezzu ve Státním archeologickém ústavu však nakonec (v roce 1928) zamířil do Komise pro výzkum Vyšehradu, kde úspěšně zúročil svoji archeologickou kvalifikaci. Zde setrval poměrně dlouhý čas, až do poloviny roku 1932, kdy od 1. července 1932 konečně nastoupil do Náprstkova muzea coby tzv. zemský musejní koncipista, fakticky nižší úředník zemské správy.

Budoucí Müllerova pozice v domě „U Halánků“ ovšem nebyla nijak lehká, už při nástupu sem „*mu bylo připomenuto, že očekává se se od něho práce nejen intelektuální, nýbrž i fyzické účastenství při přenášení, rovnání a čistění předmětů*“.⁸ Pro zkušeného archeologa to zajisté nebylo nic neočekávaného, nicméně velice dobře to ilustruje tehdejší muzejní poměry, které se měnily jen velmi pomalu a odborní pracovníci často vykonávali i nekvalifikovanou fyzickou práci při správě svěřených sbírek. Nedostatečná úroveň inventarizace byla dlouhodobým problémem Náprstkova muzea, což však zemská správa poměrně oprávněně považovala za jeden z největších zdejších problémů, který se snažila napravit.

Již od samého počátku přechodu správy Náprstkova muzea ze soukromých rukou do rukou korporace země České bylo na tento nedostatek velmi důrazně upozorňováno. Zatímco z dnešního hlediska převažuje při oceňování muzejních sbírek především jejich kulturní hodnota, v časech první Československé republiky tomu bylo v očích zemských úřadů poněkud jinak. Posuzována byla jejich účetní hodnota. Nedostatečný (či snad v některých momentech dokonce vůbec neexistující) inventář sbírek bylo třeba urychleně

5 Kmotrem při křtu malého Jiřího byl Ing. Bohuslav Müller, c. k. stavební rada (později se jako československý delegát účastnil na jednání Mezinárodní dunajské komise) a otec Bořivoj v té době vyučoval na gymnáziu v Rokycanech. Rodinné prostředí tak bylo velmi dobré a poskytovalo malému Jiřímu v budoucnu to nejlepší možné uplatnění.

6 ANM, f. RNM – Osobní oddělení, Osobní spisy, Müller Jiří. Jeho širokému odbornému zájmu odpovídala i na tehdejší dobu dobrá jazyková vybavenost zahrnující mimo českého jazyka, také jazyk německý, francouzský, anglický a navíc i srbochorvatštinu.

7 Ve Státním archeologickém ústavu J. Müller působil od roku 1920 do 30. 9. 1924. Do jeho služeb se krátce vrátil ještě v roce 1927. ANM, f. RNM – Osobní oddělení, Osobní spisy, Jiří Müller.

8 KNpM, f. Archiv knihovny Náprstkova muzea, 1925. Zápis o schůzi kuratoria NpM 13. 2. 1925.

vypracovat. A právě to bylo primárním úkolem Jiřího Müllera. V této první fázi svého působení v Náprstkově muzeu se Müller osvědčil a inventarizační práce uspokojivě postupovaly. Zvládnout nepřehlednou masu předmětů v náprstkovských depozitářích mu pomáhali dva neplacení asistenti přišedší z Národního muzea. Prvním z nich byl František Kršňák a druhou „zapůjčenu“ pracovní silou byl Stanislav Svoboda.

Jak Kršňák tak Svoboda měli nemalé zkušenosti s muzejním prostředím a Müllerovi mohli být skutečně platnými pomocníky. Svoboda působil několik let jako pomocná vědecká síla v brněnském Moravském zemském muzeu (v odděleních umělecko-historickém a prehistorickém) a i Kršňák měl za sebou zkušenost z Městského muzea v Třebíči (v letech 1925 až 1930) a od roku 1931 v Národním muzeu, a to v oddělení historické archeologie. O vzájemných vztazích této trojice muzejníků toho bohužel příliš nevíme, a byť se tato záležitost může zdát na první pohled spíše okrajová, jak uvidíme ještě později, v případě Náprstkova muzea vzájemné vztahy mezi místními zaměstnanci hrály skutečně důležitou roli. Svobodovo angažmá v Náprstkově muzeu však nakonec nebylo nijak významné, naopak s muzejním národopisným oddělením posléze spojil prakticky celý svůj odborný život. Zcela jiné to bylo však v případě F. Kršňáka, pro něhož se Náprstkovo muzeum nakonec stalo nepostradatelnou částí jeho odborného životopisu, včetně toho, že toto muzeum v letech 1951 až 1957 řídil jako ředitel.⁹

V čase, kdy do Náprstkova muzea nastupoval Jiří Müller, zde právě krystalizovaly debaty o skutečně moderním a zároveň i nosném vědeckém programu, který tuto instituci stále více posouval k etnografii a národopisu. Hlavním zájmem se měl stát cizí národopis, tuto cestu předurčilo muzeu jeho sbírkové zaměření. Už v roce 1933 se tak pro Náprstkovo muzeum otevřela další akviziční možnost a to v podobě shromažďování dokumentace k životu českých krajanů. Bylo zde v tomto ohledu na co navazovat – Vojta Náprstek byl s americkými i jinými krajany ve světě ve velmi živém kontaktu. Díky Československému ústavu zahraničnímu a Národní radě československé vzniklo zadání, v němž bylo počítáno s pozemštěným Náprstkovým muzeem jako základem pro krajanské muzeum či v něm mělo vzniknout alespoň oddělení zabývající se těmito záležitostmi. Posléze zůstalo pouze u oddělení, které mělo shromažďovat a interpretovat krajanské sbírky v nejšířím slova smyslu. Zpráva o vzniku muzea měla být široce publikována a jeho činnost popularizována při všech vhodných příležitostech.¹⁰ Charakteristické pro tehdejší dění je i to, že o celém záměru nebylo prakticky vůbec informováno Národní muzeum.

Všechny tyto nové záležitosti čekaly na B. Lifku, který ze svého dosavadního působiště (z univerzitní knihovny) přicházel vybaven těmi nejlepšími doporučeními.¹¹ Za poměrně krátký čas se mělo ukázat, že muzeum v Lifkově osobě získalo skutečně platného pracovníka. Při svém vstupu do Náprstkova muzea (od 1. května 1934) měl B. Lifka za sebou sice ne příliš dlouhou, ale přesto úspěšnou odbornou kariéru. V té se odrážela především jeho bohatá erudice knihovnická a redaktorská.

9 ANM, f. RNM – Osobní oddělení, Osobní spisy, Kršňák František.

10 ANM, f. RNM, 1935. Tištěné prohlášení Všem československým krajanům v cizině! Československé veřejnosti!, 28. 5. 1935.

11 ANM, f. RNM, 1934. Zřízení krajanského musea památek kulturního života Čsl. zahraničí, 9. 4. 1934. Kromě toho byl také absolventem Státní knihovnické školy a dostal na starosti správu náprstkovské knihovny.

Narodil se 24. března 1900 v rodině drobného obchodníka v jihočeském městečku Radomyšl. Po studiu na českobudějovickém gymnáziu odešel studovat na pražskou FF UK. Jediněný genius loci Radomyšle a jeho okolí, včetně přítomnosti příslušníků řádu Maltézských rytířů zjevně zformoval celoživotní Lifkovy odborné, ale i občanské postoje. Jeho první odbornou zkušeností bylo v roce 1924 místo soukromého knihovníka na velkostatku Zdeňka Schönborna, odkud v roce 1925 zamířil na post tajemníka redakce nakladatelství „Československý Kompas“, kde se podílel na vydávání Masarykova slovníku naučného a setrval zde až do úspěšného završení projektu v roce 1933.¹² Od 1. května téhož roku nastoupil jako knihovník do Národní a universitní knihovny a zde setrval až do konce dubna 1934, aby potom zamířil už na výše zmiňovaný post vedoucího knihovny a krajan­ského oddělení Náprstkova muzea. Kromě praktických pracovních zkušeností k tomu měl ostatně Lifka i odborné předpoklady. Mimo doktorátu z Filosofické fakulty Univerzity Karlovy (získal jej 5. prosince 1923) absolvoval v roce 1921 státní zkoušku pro vědecké knihovny při Státní škole knihovnické v Praze a několik odborných knihovnických kursů při Istituto Italiano di Praga. Aktivní znalost německého, francouzského, italského a anglického jazyka již jen doplňovala celkově úctyhodný Lifkův pracovní profil.

Úspěšné pozemštění pro Náprstkovo muzeum ve 30. letech vytvořilo i přes veškeré obtíže a nedokonalosti poměrně bezpečný prostor pro jeho další rozvoj. Praktickým řízením Náprstkova muzea sice byla pověřena trojice zemských úředníků (Karel Guth, Josef Volf a Antonín Zemek), kteří všichni tři působili v Národním muzeu a muzejní problematiku skutečně podrobně znali. Zmíněná trojice zemských úředníků sice Náprstkovo muzeum vedla z titulu svého angažmá v zemské správě, ale peníze určené zemskou správou na financování muzea byly spravovány rovněž Národním muzeem. To vedlo ke vzniku komplikovaného modelu Náprstkova muzea jako „samostatného ústavu zemského“¹³ majícího však společnou správu s Národním muzeem. Již v této chvíli tedy vzniklo mezi oběma institucemi velmi specifické pouto, které se časem mírně proměňovalo, resp. upevňovalo.

To vše poskytovalo jak J. Müllerovi spravujícímu sbírky muzea, tak B. Lifkovi v čele knihovny a krajan­ského oddělení svým způsobem velký prostor pro naplnění jejich představ o odborné muzejní práci. Vzhledem k jejich silným osobnostem a k odlišným odborným zájmům to však vedlo k častým neshodám, byť jak se zdá ve 30. letech mezi nimi panovalo svým způsobem křehké příměří. Relativně poklidné časy v domě „U Halánků“ však rychle vzaly za své s příchodem německé okupace a války v roce 1939.

Vypjatá okupační atmosféra příliš nepřidala na komplikovaném muzejním ovzduší, kde se objevilo i několik nových technických a administrativních zaměstnanců převzatých z likvidovaných československých institucí (ministerstvo zahraničních věcí, armáda apod.). I přes tíživost okupační doby však muzeum (alespoň na venek) fungovalo celkem normálně, v roce 1941 se dokonce Lifkovi povedlo uspořádat velkou výstavu upomínající na život českého básníka Julia Zeyera, který byl dlouhá léta blízkým přítelem manželů Náprstkových¹⁴ a rovněž i Müller nadále pokračoval ve své odborné práci bez větších dram. Novou posilou byli u „Náprstků“ etnograf a knihovník František Mergl a (v podstatě

12 Paralelně s tím působil v letech 1925 až 1933 také jako knihovník v rodině Bedřicha Kolowrata-Krakovského.

13 KNpM, f. Archiv knihovny Náprstkova muzea, 1939. NpM pro Československý Ciceron, 1939, stroj.

14 Eva JURČINOVÁ, *Julius Zeyer: život českého básníka*, Praha 1941.

za trest) už tehdy významná etnografka Drahomíra Stránská.¹⁵ Ta se zjevně se zdejšími prostředím příliš nesžila. Další výraznou osobností, která se zde objevila, byl etnograf a sociolog Josef Voráček. Ve všech případech se jednalo o osobnosti silné s jasným pohledem odborným i osobním. To vedlo k častým střetům, které se nakonec významně promítly do činnosti celého muzea. Jedním z výsledků bylo, že se zde v dubnu 1943 objevil nový vedoucí muzea, německý právník a zemský úředník JUDr. Edmund von Merkl. Ten sice muzejnímu provozu nerozuměl, ale to mu vůbec nebránilo v přesvědčení, že jeho posláni v muzeum je opodstatněné a potřebné. I to jej vedlo k nadprodukcí nejrůznějších nařízení a oběžníků, s jejichž plněním nebyl nikdy úplně spokojen. „*Některá z mých nařízení, která jsem vyhlásil oběžníky, nebyla splněna. Proto je připomínám, případně doplňuji o následující a upozorňuji, že v budoucnu budu nucen zakročit při jejich nedodržení*“, můžeme číst v oběžníku z 25. listopadu 1943.¹⁶ Nezvratitelným výsledkem byl ještě větší zmatek, trvalé uzavření muzea pro návštěvníky a mnoho dalších obtíží. Merkl zcela podceňoval svůj český personál a snad jen Lifkou vedená knihovna alespoň částečně splňovala Merklovy představy o fungování muzea. Nejvíce sporů s ním měl naopak J. Müller, vedoucí sbírkové oddělení.

Zdánlivě neotřesitelná Merklůva vláda nad celým muzeem nakonec trvala jen něco přes jeden a půl roku. Jeho chaotické řízení, včetně ohrožení fyzické podstaty sbírek (omezoval s poukazem na nedostatek financí i materiálu konzervaci a restaurátorské zásahy) a pravděpodobně i určité Müllerovy kontakty s příslušnými německými představenými nakonec způsobily jeho okamžité odvolání k 15. listopadu 1944. Výsledkem však nebylo jmenování nového vedoucího (snad jím chtěl být i J. Müller), ale přímé podřízení Náprstkova muzea Národnímu muzeu.

Za sebou zanechával von Merkl dokonalý chaos, o čemž vypovídají i slova obsažená v úředním sdělení Zemského úřadu o novém uspořádání poměrů v muzeu: „*Aby se skoncovalo s nepřijemnými spory o otázky služebního zařazení v Náprstkově muzeu, musí být prof. Merglovi i dr. Müllerovi důrazně sděleno, že ani jeden z nich není nadřazený nebo podřízený druhému. Ředitel Zemského muzea je povinen s veškerou svoji autoritou zajistit, aby do Náprstkova muzea vstoupil odpovídající kamarádský duch. Tímto Vás žádám, abyste bezodkladně zahájili provádění těchto opatření.*“¹⁷ Odborně mělo nyní Náprstkovo muzeum řídit historicko-archeologické oddělení Národního muzea vedené J. Opitzem a to po dobu války.¹⁸ Slíbeno bylo i jeho personální posílení. Kupodivu muzejní knihovnu citované sdělení úplně pomíjí, Lifkovi zjevně nebylo nic vytýkáno. To byl výsledek možná nečekaný, ale výsledek, který byl i přes určité protesty ze stran Náprstkova muzea respektovaný i po roce 1945.

15 Podrobněji k angažmá D. Stránské v Národním a Náprstkově muzeu srv. Klára WOITSCHOVÁ, Národopisné oddělení Národního muzea v letech 1938–1948, *Český lid* 108, 2021, s. 197–216.

16 ANM, f. RNM, k. 162, 1943, S-2 Náprstek-Museum. Umlauf, 25. Nov. 1943, stroj.

17 ANM, f. RNM, k. 166. Přípis ZÚ pro NM (Zemské museum) z 29. 10. 1944, Personální změny v Náprstkově muzeu, stroj.

18 ANM, f. RNM – Osobní oddělení, Osobní spisy, Opitz Josef.

Válka však již brzy skutečně skončila a dočasným vedením muzea byl 18. května 1945¹⁹ pověřen správce muzejní knihovny B. Lifka. Již 22. května proběhla první poválečná pracovní porada, kde Lifka přednesl svoji vizi činnosti muzea. I přes nelehkou situaci zakončil svůj úvodní projev na této schůzi značně optimisticky: „*To nikterak neomezí naši přední starost, budovati ve vědecky vymezeném směru za pomoci a rady universitních odborníků museum cizokrajného národopisu, museum české účasti objevné a osídlovací v dalekých cizích světech, museum českého národního mecenášství 19. století. Je to úkol krásný, konaný pro svobodnou a všeslovansky zabezpečenou vlast. Proto všichni, kdo máte čest v těle, i když víte, že Vaše odpovědnost je neobyčejná, že přejímáte hrozné dědictví desorganisace a pustošení, všichni radostně do družné práce!*“²⁰

A snad by to ani nebylo Náprstkovo muzeum oněch časů, aby si jeho osazenstvo už tak složitou situaci nedokázalo ještě o něco více zkomplikovat. Ještě před koncem května 1945 v té době už bývalý úředník Náprstkova muzea Čeněk Kozlík (navrátil se zatím na ministerstvo zahraničních věcí) zaslal na Zemskému národnímu výboru (ZNV) Praha rozsáhlé udání na údajně závadné Müllerovo chování v době německé okupace. Vyčítal mu příliš časté a přátelské kontakty s německými představiteli okupační správy, služební horlivost a hrubé chování k jeho českým kolegům. Ty měl denunciovat před von Merkleem i ostatními Němci. K tíži mu přičetl i kontakt s koreanistou dr. Hanem,²¹ jehož chybně považoval za Japonce. Navíc pro tato tvrzení získal podpůrné výpovědi samotného B. Lifky, F. Mergla nebo J. Voráčka. Po „*družné práci*“ bylo alespoň na čas u Náprstků opět veta a Müller měl co vysvětlovat před vyšetřující komisí ZNV. Většinu z nařčení sice postupně vyvrátil, ovšem ani on při dokazování své nevinu plně neudržel emoce pod kontrolou a neváhal Lifku označit za fašistu, reakcionáře a obhájce tzv. „*české šlechty*“ atd.²² Celá aféra jasně ukázala dlouhodobě trvajícím a nepřekonatelnou nevráživost a názorovou rozdílnost Lifky a Müllera. Jejich světy se úplně rozcházel a jak Lifka tak Müller neopomněli využít každé možné příležitosti k osočení svého protivníka či alespoň k drobnému popíchnutí. Právě odtud pramenila četná Lifkova upozornění (a to zcela oprávněná) na očividné nepořádky v Müllerem spravovaných sbírkách²³ a naopak Müllerovo okázalé ignorování většiny z Lifkových úředních rozhodnutí a příkazů s odkazem, že nebyly schváleny zaměstnaneckou radou NM.²⁴ Jednání před soudní komisí ZNV se však neustále vleklo a prodlužovalo, J. Müller většinu obvinění vyvrátil, byť ne zcela jednoznačně, odvolací řízení, ve kterém měl definitivně prokázat svoji nevinu, však ZNV

19 ANM, f. RNM-NpM, k. 1. Pověření B. Lifky dočasnou správou NpM, stroj., 17. 5. 1945. K tomu dále ANM, RNM – Osobní oddělení, Osobní spisy, Lifka Bohumír.

20 ANM, f. RNM-NpM, k. 1. Projev B. Lifky při zahájení první pracovní schůze zaměstnanců NpM, 22. 5. 1945, stroj.

21 Významný archeolog, prehistorik, historik a překladatel působil v Evropě více jak 12 let. Za německé okupace jako japonský státní příslušník mohl odborně spolupracovat s Náprstkovým muzeem. Tak jako J. Müller byl jednoznačně levicově orientovaný. Na přímé pozvání severokorejského vůdce Kim Ir-sena odecestoval do Severní Koreje, kde byly díky jeho aktivitám položeny základy moderní archeologie a muzejnictví. V roce 1953 však zmizel beze stopy v rámci jedné z politických čistek. Viz Jaroslav OLŠA – Miriam LÖVENSTEINOVÁ, *Han Hung-su. Otec československé koreanistiky*, Praha 2014.

22 Archiv bezpečnostních složek, fond Studijní ústav ministerstva vnitra, Jiří Müller, sign Z-6-391_1.

23 ANM, RNM-NpM, kart. č. 1, 1945. B. Lifka pro J. Müllera, 30. 6. 1945.

24 ANM, RNM-NpM, kart. č. 1, 1945. Müller pro B. Lifku, 8. 7. 1945.

nakonec zrušil a tak došlo i na potvrzení Lifkova vystřídání právě Müllerem. Ten tak začal naplňovat svoji vizi Náprstkova muzea. Ta spočívala v konání velkého množství výstav a spolupráce s odbornými ústavy, univerzitou, ale i nebezpečné námluvy s vládnoucí mocí (obzvláště po roce 1948). Na řadu přišly i velké plány na zásadní adaptaci a rozšíření muzejního areálu.

Nečekaný pád?

I přes četné obtíže a mnohé nesplněné vize, z nichž jednoznačně nejdestruktivnější dopad měl kolaps zamýšlené adaptace Náprstkova muzea podle projektu architekta Matěje Schneiberga Hory, se Jiří Müller mohl v průběhu 40. let prezentovat nemalými úspěchy. Výstavy pořádané jím vedeným muzeem byly veskrze úspěšné a „Náprstci“ se dokázali prezentovat i jinak, včetně rozvíjející se spolupráce s Orientálním ústavem, Univerzitou Karlovou a případně s dalšími muzejními institucemi. Zaměření muzea na zahraniční etnografii bylo v poválečné době více než aktuální a zajišťovalo mu i potřebnou pozornost, včetně podpory tehdejších oficiálních míst. A osvědčilo se i spojení s Národním muzeem, jehož se stalo Náprstkovo muzeum definitivně nedílnou součástí. Jeho význam a obzvláště po Únoru 1948 zdůrazňovaná „pokroková“ tradice však vyžadovaly určitý ohled. Také proto při postátnění Národního muzea bylo jmenovitě uváděno i Náprstkovo muzeum.

Jeho přednosta Jiří Müller v mnoha ohledech stanul na vrcholu své dosavadní kariéry. Müllerův věčný muzejní oponent B. Lifka jej v dané situaci nemohl nijak výrazněji ohrozit a stejně tak jej neohrožoval ani nikdo z ostatních, povícero mladších kolegů. Výhodou mu byly i četné kontakty do vyšších pater tehdejší vědy či politiky obecně. Vždyť několik výstav v Náprstkově muzeu zahajoval sám obávaný komunistický ministr informací Václav Kopecký a v domě „U Halánků“ se čas od času objevovali i jiní představitelé tehdejšího režimu. Müller se nijak těmto kontaktům nebránil a naopak se je snažil využít ve prospěch muzea. Tak se mu i přes celou záležitost s obnovovanou Betlémskou kaplí podařilo do připravovaného 1. pětiletého plánu prosadit další finance na rozsáhlou rekonstrukci muzejních budov. A podobnou energii a rozhodnost projevoval i při akvizici nových sbírek, často konfiskátů nejrůznějšího druhu.

Všechny tyto činnosti zjevně Müllerovi ubíraly čas nutný pro skutečně zodpovědné vedení muzea a správu zdejších sbírek. Již některé kritické ohlasy na jinak úspěšnou výstavu Starý a Nový Egypt mohly být varováním, že zdaleka ne vše je v muzeu v pořádku. A Müller nepochybně podcenil i nové angažmá státní správy při řízení muzea. Kontrola vyúčtování finančních dotací ministerstva kultury uskutečněná v roce 1950 mu vynesla v květnu téhož roku dočasné pozastavení výkonu funkce muzejního přednosta a v lednu roku 1951 následně definitivní odvolání. Paralelně probíhající kontrola evidence sbírek navíc objevila ještě větší pochybení a nečekaně chaotický stav sbírkové evidence, ale i chybné uložení sbírek atd. Po necelých pěti letech tak odborná komise došla ke stejnému závěru jako B. Lifka v roce 1945, když J. Müllera káral za nepořádek v jemu svěřených sbírkách. Stejně tak si alespoň někdo mohl vzpomenout i na nelichotivá slova německého přednosta Náprstkova muzea Edmunda von Merkla právě o Jiřím Müllerovi: *„Začne každou práci a žádnou nedokončí. Nemá žádný systém a není schopen vychovávat své podřízené, naopak je kazí svým špatným příkladem. Často se chová jako malé dítě. Vždycky má*

velké plány, ale každá maličkost je pro něj problém.“²⁵ Přesto, že Merklova slova je nutno pro jeho přezíravý postoj k všemu českému brát s velkou rezervou, v něčem odkazují i na pozdější připomínky Lifkovy.

Bud' jak bud', závěry obou kontrol byly pro Jiřího Müllera osudné a ten (i s vyměřenou peněžitou pokoutou) ještě v roce 1951 opustil jak Náprstkovo tak i Národní muzeum. Další osudy sesazeného přednosta jsou (alespoň prozatím) ne příliš jasné. Jeho životní pouť se uzavřela 14. října 1967 v podkrkonošské Jilemnici. Vyvrcholení své odborné muzejnické kariéry si J. Müller v Náprstkově muzeu jistě představoval jinak. I přes prokázaná pochybení mu nelze upřít velkou zásluhu na poválečném etablování Náprstkova muzea coby významné muzejní instituce, byť pevně svázané s Národním muzeem. A to v období velice komplikovaném a nejednoznačném.

A věčný Müllerův rival Bohumír Lifka? Po odchodu svého soka z Náprstkova muzea jak se zdá, neprojevil zájem o vedení muzea a snad mu jej ani nikdo nenabízel. Byť se obsazení místa přednosta řešilo poměrně krkolomně a teprve v roce se vedení muzea ujal jeho současný zaměstnanec František Kršňák. Lifka v té době byl plně ponořen do knihovnických studií, v roce 1951 uspořádal v Náprstkově muzeu výstavu věnovanou básníku Juliu Zeyerovi a stále více se prohluboval jeho zájem o klášterní, palácové a zámecké knihovny, z nichž mnohé zachránil před úplným zničením a rozchvácením. Jediněčnou a záslužnou roli sehrál i při vzniku Muzea knihy ve Žďáru nad Sázavou v roce 1957 coby součásti Národního muzea. Muzeum bylo ve své době zcela novátorským počinem a vzorem pro obdobné zahraniční instituce. Už v roce 1959 však přišlo nikým nečekané zatčení a obvinění s vlastizrady a pokusu o státní převrat. Podstatou falešného obvinění bylo Lifkovo tajné členství v řádu Lazariánů a uspořádání tajné přednášky pro členy řádu přímo v Náprstkově muzeu, v knihovně. Posléze byl Lifka sice propuštěn, ale jeho odborný život již nepokračoval a i přes částečnou rehabilitaci dožil prakticky v ústraní.²⁶

Spletité osudy Bohumíra Lifky a Jiřího Müllera po několik desetiletí nerozlučně spjaté s osudy Náprstkova muzea jsou v mnoha ohledech téměř učebnicovým příkladem úskalí a příkoří provázejících životy československých intelektuálních elit ve 20. století. A to ať již se jednalo o nebezpečí spojená s nacistickou okupací či později podobně nevyzpytatelné záležitosti provázející nástup a upevňování komunistického režimu po převratu z února 1948. To vše úspěšně mařilo jejich odborné usilování a vystavovala je i přímému nebezpečí různě pojaté a intenzivní perzekuce. Oba dva naši protagonisté byli konfrontováni s politicky motivovaným vyšetřováním své osoby, což pro Lifku přineslo i velice vážné důsledky, včetně relativně dlouhého uvěznění a ztráty pracovních možností. A podobně byl později z veřejného i odborného života odsunut i Jiří Müller.

Na první pohled tak Lifkovo i Müllerovo odborné působení v památném domě „U Hálnků“ skončilo neúspěšně a potupným propuštěním ze muzejních služeb, a to přesto, že jejich vztah k obzvláště pounorové mocenské elitě byl výrazně odlišný. U Lifky jistě rezervovaný, ostražitý a vnitřně jednoznačně nesouhlasný, u Müllera se naopak jednalo

25 ANM, f. RNM, k. 162, 1943, S-2 Náprstek-Museum. Anhang.

26 Klára WOITSCHOVÁ – Libor JŮN, *Národní muzeum v éře Československa*, Praha 2019, s. 243–244; Bohumír LIFKA – Josef ROUČKA – Pravoslav KNEIDL – Jiří BOUDA, *Vzpomínky bibliotekáře a bibliofila Bohumíra Lifky*, Praha 1997.

o dlouhodobější spolupráci a podporu. Při podrobnějším pohledu však zjistíme, že jejich působení (i přes všechny vzájemné konflikty a nedorozumění) zanechalo v Náprstkově muzeu mnohem hlubší stopu a v některých ohledech dlouhodobě ovlivňovalo chod celého muzea. Zde je nutno vyzdvihnout především koncepční a metodickou Lifkovu činnost knihovnickou a stejně tak i jeho velký zájem o krajanské záležitosti. A obdobně nezpochybnitelný je Müllerův organizační vklad v případě pořádání rozsáhlých výstav, které Náprstkovu muzeu zajistily širokou veřejnou odezvu a stejně tak i nemalou pozornost odborných kruhů. V obou případech se jednalo o činnosti, které v pozdějších dobách učinily z Náprstkova muzea všeobecně respektovaný a uznávaný muzejní ústav mezinárodního významu, což bývá nejčastěji spojováno se jménem úspěšného a dlouholetého ředitele Náprstkova muzea Ericha Herolda.

ČASOPIS NÁRODNÍHO MUZEA – ŘADA HISTORICKÁ

Ročník 191 – 2022 – číslo 1–2

VEDOUcí REDAKTOR: PhDr. Klára Woitschová, Ph.D.

Redakční rada: prof. PhDr. Miroslav Hroch, DrSc.,
PhDr. Jiřina Langhammerová, prof. PhDr. Eduard Maur, CSc., PhDr. Karel Sklenář, DrSc.,
PhDr. Helena Stejskalová, Doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Redakce: Archiv Národního muzea, Na Zátorách 6, 170 00 Praha, tel.: 220 802 530

Vydává: Národní muzeum, Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1
Grafická úprava a sazba: Klára Woitschová
Tisk: Kleinwächter Holding, s. r. o., Čajkovského 1511, 738 01 Frýdek-Místek
Na titulní straně: Obrázek k článku Anežky Mikulcové.

Distribuci povinných i volných výtisků a výtisků pro předplatitele zajišťuje Obchodní oddělení, Nová budova Národního muzea, Vinohradská 1, Praha 1, telefon: +420 224 497 159, fax: +420 222 246 047, e-mail: publikace@nm.cz. Zde se přijímají i objednávky předplatného z ČR a ze zahraničí a poskytují informace o cenách. Přímý prodej zajišťuje stánek v Nové budově Národního muzea, časopisy je možné objednat i přes e-shop na internetové adrese <http://eshop.nm.cz>.

Distribution of free and mandatory copies and copies for subscribers provides the Business Department, National museum New Building, Vinohradská 1, Praha 1, Czech Republic, tel: +420 224 497 159, fax: +420 222 246 047, e-mail: publikace@nm.cz. Here we will also accept subscription orders from the Czech Republic and abroad, and provide pricing information. Direct sale is provided by a stand in the New Building of the National museum, the journal can also be ordered via e-shop at <http://eshop.nm.cz>.

Národní muzeum poskytuje zájemcům i starší čísla, pokud jsou dosud na skladě. Písemné objednávky zasílejte na adresu: Nová budova Národního muzea, Obchodní oddělení, Vinohradská 1, Praha 1, telefon: +420 224 497 159, e-mail: publikace@nm.cz.

© Národní muzeum, Praha 2022 (vyšlo 2022)

ISSN 1214-0627; ISSN on-line 2533-5693

Registrační číslo MK ČR E 79. (Národní muzeum, Praha – 2002)

Pokyny pro autory

Časopis Národního muzea. Řada historická

Rukopisy zasílejte na e-mailovou adresu redakce časopisu: klara.woitschova@nm.cz. Příspěvky přijímáme v elektronické podobě ve standardních elektronických formátech (doc, rtf) bez formátování. Grafy a tabulky je třeba zaslat v samostatných souborech, obrázky v nekomprimovaných formátech (např. tiff) v minimálním rozlišení 300 dpi.

Jako součást rukopisu je požadován také abstrakt (v českém či anglickém jazyce) o rozsahu maximálně 1NS a klíčová slova.

Struktura poznámkového aparátu odpovídá zásadám, které uplatňuje Český časopis historický, a to pro všechny studie s výjimkou archeologických, kde jsou vzorem Památky archeologické.